А-43 Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Вип. ІІІ. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. – С. 180-188.

УДК 378.22.091.313:[159.9+61]

Н.Г. Пахомова

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ, ПСИХОЛОГІЧНИХ І МЕДИЧНИХ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛОГОПЕДІВ

У статті визначені теоретичні основи інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових професійної підготовки логопедів у вищих педагогічних університетах.

Ключові слова: інтеграція, системність, міжпредметність, професійна підготовка.

В статье определены теоретические основы интеграции медико-психологических и педагогических основ профессиональной подготовки логопедов в высших педагогических университетах.

Ключевые слова: интеграция, системность, межпредметность, профессиональная подготовка.

© Пахомова Н.Г.

Для сучасної вищої школи характерні інтеграційні процеси, що спрямовані на формування фахівців-професіоналів, які мають глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку. Численні зовнішні й внутрішні фактори ініціюють процеси інтеграції, визначають їх як провідну закономірність розвитку педагогіки, що знаходить своє віддзеркалення у працях багатьох дослідників (О.С. Бєлкін, А.П. Бєляєва, М.М. Берулава, О.В. Глузман, Г.І. Ібрагімов, І. Козловська, Ю.С. Тюнников, Л.Д. Федотова, І.П. Яковлев та ін.).

Процес підготовки кваліфікованих фахівців вимагає збільшення інформаційного обсягу, узагальненості та системності знань, що неможливо без багатоаспектності, міждисциплінарності та комплексності при вивченні складних об'єктів і вирішенні проблем. У зв'язку з цим, актуальності набуває осмислення процесів взаємопроникнення знань та руху їх до єдності завдяки використанню такого ресурсу, як інтеграція, покликаної впорядкувати загальні і спеціальні знання в цілісну систему, упорядковану різноманітними відношеннями та взаємозв'язками.

Виникнення нових дисциплін, теорій, концепцій інтегрованого характеру відображає синтез взаємодіючих знань та багатоаспектне переплетіння проблем, предметів і методів пізнавальної діяльності, що підтверджує взаємозалежність всіх сфер пізнання від міждисциплінарної інтеграції.

Про актуалізацію інтегративних тенденцій свідчать дослідження філософських основ інтеграції (С. Клепко та ін.), дидактичних (С. Гончаренко, І. Козловська, О. Савченко та ін.) та психологічних (І. Бех, Т. Яценко та ін.) засад. Дослідженню теоретичних основ і організаційно-методичних аспектів розвитку інтеграції знань в умовах професійної підготовки фахівців присвячені праці А. Бєляєвої, В.Беспалько, С. Гончаренко, Ю. Жидецького, Я. Кміта, С. Клєпко, Е. Коваленко, О.Шевнюк та ін.

Різним аспектам проблеми підготовки дефектологів присвячені фундаментальні роботи українських вчених В. Бондаря, І. Дмітрієвої, С. Миронової, Ю. Пінчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної, М. Шеремет та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, поза увагою дослідників залишається проблема інтеграції педагогічних, психологічних і медичних складових професійної підготовки дефектологів.

У зв'язку з цим, метою нашого дослідження є визначення теоретичних основ педагогічної, психологічної і медичної підготовки логопедів у педагогічних університетах. Тому завданнями дослідження є: ретроспективний аналіз літератури з означеної проблеми, теоретичне обґрунтування методологічних основ інтеграції медико-психологічних

та педагогічних складових підготовки дефектологів, розуміючи під ними систему вихідних положень процесу професійного становлення студентів педагогічних вищих навчальних закладів як суб'єктів модернізації освітніх процесів у ВНЗ.

На сучасному етапі важливе значення для продуктивного засвоєння студентами знань, умінь, навичок і для їх творчого особистісного розвитку має встановлення широких тісних зв'язків не тільки між розділами одного предмета, що вивчається, а й між різними дисциплінами також. Підвалиною для цього служать тенденції середини XX століття, коли виникли проблеми в окремих науках, які потребували зусиль кількох інших наук або галузей знань. Педагоги намагалися відійти від предметної системи й інтегрувати навчальний матеріал у певній узагальненій формі, щоб формувати в студентів цілісні, узагальнені поняття. Формування професійної компетенції дефектолога завбачає міцні знання з педагогіки (загальної і спеціальної), психології (загальної і спеціальної), анатомії і фізіології, невропатології, психопатології та ін.., що передбачає інтеграцію медико-психологічних і педагогічних складових фахової підготовки. Звідси виникнення нових напрямків, які призвели до руйнування існуючих стереотипів та меж застосування окремих наук. Почали виникати суміжні науки, такі, як: лікувальна педагогіка, соціальна педіатрія, педагогічна генетика, психолінгвістика та інші. Тобто, можна стверджувати, що раніше науки диференціювалися, а кінець XX століття характеризується інтеграційними процесами в науковій і освітянській сфері. Наука прагнула до синтезу та взаємодії знань, цілісності наукового пізнання. Сьогодні ця тенденція продовжується. Навчальні дисципліни інтегруються в єдині цикли, курси, блоки, модулі, які мають спільну мету та спрямованість, викладаються на єдиних методологічних засадах.

Термін ‒інтеграція‖ походить від латинського ‒integratio‖ – повний, цілий. Новий тлумачний словник української мови пояснює цей термін, як об'єднання чого-небудь у єдине ціле [4]. У словнику іноземних слів ‒інтеграція‖ тлумачиться як об'єднання розрізнених части у єдине загальне ціле. Цей термін стосується різних сфер життя і вживається в різних науках [7]. Філософський енциклопедичний словник подає визначення цього поняття як певну сторону процесу розвитку, який пов'язаний з об'єднанням у єдине ціле різнорідних частин і елементів [8]. "Енциклопедія освіти" визначає інтегративний підхід в освіті, як підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, коли результатом інтегративного підходу в педагогіці можуть бути цілісні знання різних рівнів – цілісність знань про дійсність; про природу з тієї чи іншої освітньої галузі, предмета,

курсу, розділу, теми [9]. У своїй роботі І. Козловська розглядає інтеграцію як єдиний процес взаємодії елементів, де водночас забезпечується системність кінцевого результату процесу та зберігаються індивідуальні властивості елементів інтеграції [3]. М. Сердюкова вбачає в інтеграції процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації, що є вищою формою втілення міжпредметних зв'язків на якісно новому рівні навчання [6].

У результаті контент-аналізу наукових джерел, у яких представлені тлумачення поняття "інтеграція" в різних галузях знань, М. Прокоф'єва виокремлює наступні сутнісні характеристики інтеграції: як явище, яке має двоєдину природу і виступає, з одного боку, як процес, а з іншого – як результат; як стан цілісності, що має такі якісні характеристики, як взаємозв'язок, взаємодія і взаємопроникнення, взаємозалежність; як процес злиття в єдине ціле раніше диференційованих елементів, що призводить до нових якісних і потенційних можливостей цієї цілісності, а також змін властивостей самих елементів; як якості функціональної умови існування і рівноваги системи, а також механізму її розвитку [5].

З позиції інтеграції змісту освіти визначаються наступні напрями дослідження різних аспектів інтеграції: сутність інтеграції як педагогічної категорії; способи, засоби і форми організації інтеграції; ефективність педагогічної системи; спосіб встановлення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами; умови підвищення професійної освіти, інтенсифікації процесу професійно- педагогічної підготовки.

Напрямом дослідження інтеграційних процесів на практичному рівні є організаційно-технологічний, пов'язаний з розвитком інтеграційних форм навчання (інтеграційний урок, інтеграційний семінар, інтеграційна лекція, інтеграційний іспит, інтеграційний день), інтеграційних форм освіти (культурно-освітній центр, гуманітарно- педагогічний центр, цілісна школа), а також інтеграційних технологій (проблемне навчання, вітагенне навчання, контекстне навчання, інтеграція різновидів педагогічного процесу та ін.).

Таким чином, представлені визначення слід розглядати в цілісній єдності, оскільки вони розкривають процес з різних сторін і скоріше доповнюють одне одне, а ніж суперечать. Відтак, інтеграцію слід розглядати і як процес об'єднання елементів, і як одержуваний при цьому результат. Влучно В. Сидоренко зауважує, що ‒поняття інтеграція поліфункціональне, яке має здатність в різних ситуаціях відігравати різну роль‖ [6, с. 92].

Педагогічну інтеграцію дослідники справедливо розглядають як вищу форму єдності цілей, принципів, змісту освіти, як створення

укрупнених педагогічних одиниць на основі взаємозв'язку навчальних дисциплін, визначають основні пріоритети в міждисциплінарній інтеграції. Інтеграція змісту освіти передбачає не тільки об'єднання, взаємопроникнення, але й процес встановлення єдності між різнорідними його елементами за допомогою виявлення в них загальних сутностей і закономірностей.

Філософи визначають інтеграцію як відновлення й доповнення процесу розвитку, оскільки цей процес – це зміна різних форм інтеграції та диференціації. Основою інтеграційних процесів виступають закони філософії: 1) закон переходу кількості в якість (можемо розглядати як виникнення якісно нових знань, методів навчання й виховання в ході інтегративного навчання); 2) закон єдності та боротьби протилежностей (це стосується боротьби інтеграції та диференціації і одночасно ці категорії не тільки взаємно виключають, а й передбачають, збагачують, обумовлюють і доповнюють одна одну, становлячи діалектичну єдність); 3) закон заперечення заперечення (цей закон відповідає за наступність у розвитку знань і ґрунтується на поетапному домінуванні інтеграції або диференціації).

Виходячи з цих законів І. Козловська стверджує, що наукове обґрунтування інноваційних систем навчання і виховання повинно формуватися послідовно від філософських засад інтеграції до методологічних. Тобто, увесь механізм інтеграції повинен базуватися на філософському аспекті методології. Вона ж виокремила основні методологічні проблеми інтеграції: обґрунтування основи для інтеграції та диференціації наук; виокремлення інтегративних факторів; визначення наслідків інтеграції; аналіз загальнонаукового та дидактичного аспектів інтеграції, їх дослідження; визначення основних напрямків, форм, видів інтеграції [3]. Подібну думку зустрічаємо в дослідженнях науковців-філософів, які розглядають проблеми інтеграції з позицій матеріалістичної діалектики. Вони пов'язують інтеграційні процеси з матеріальною єдністю світу, з ученням про загальний зв'язок і розвиток, де інтеграція виступає проявом цих зв'язків і діяльності людини.

В освіті існують різні розуміння інтеграції: досягнення цілісності світогляду чи особистості, як основи головного інтегративного начала в особистісних смислах, як інтегрування знання у нові полідисципліни чи мегапредмети, зумовлює перебудову освіти на основі філосовсько-естетичних закономірностей, оскільки, за Г. Гадамером, "Все об'єднується лише універсальним гештальтом естетичної освіти". Відтак, серед усіх понять інтеграції, найбільш актуальне для освіти поняття інтеграції як форми організації знання з метою його ущільнення, компресії. Ущільнення знань – це процес реконструкції

певного фрагменту знань, засвоєння якого в реконструйованому вигляді потребує менше часу, проте надає особистості еквівалентні загальнонавчальні й технологічні уміння [2].

Таким чином, ідея інтеграції, як основа отримання найточнішого уявлення про загальну будову світу, знаходять своє відображення в концепції сучасної шкільної освіти та в концепції професійної підготовки спеціалістів. Провідною тенденцією розвитку і вдосконалення змісту освіти С. Гончаренко називає його гуманітаризацію, що передбачає „... інтеграцію різнорідних знань про людину, її мислення, про природу і суспільство, одержаних при вивченні різних навчальних предметів, у єдину наукову картину світу‖ [1, с. 9].

Отже, на сучасному етапі формується інтегративний тип пізнання в навчальному процесі, який поєднує емпіричний досвід, теоретико-методологічні засади, основи системного та творчого мислення, проблемний та діяльнісний підходи тощо. Інтеграційні процеси стають неминучим явищем у сучасній педагогіці і дидактиці зокрема. Ідея синтезу психолого-педагогічних і медичних знань є головною умовою формування цілісної теорії навчання та виховання, зокрема професійної підготовки логопедів. При цьому, як зазначено у більшості досліджень, необхідно знайти системоутворювальну основу, яка повинна бути обґрунтована в дидактиці на трьох рівнях: методологічному – інтеграція законів, закономірностей, принципів розвитку особистості (інтеграція в педагогіці); дидактичному – інтеграція ідей, закономірностей тощо (інтеграція дидактичних теорій); прикладному – інтеграція змісту навчальних дисциплін, методів і способів навчання й виховання [6].

Дослідники проблем інтеграції виокремлюють чотири форми дії механізму інтеграції: 1) горизонтальна (розкривається зв’язок наукових галузей у середині великих комплексів наук, наприклад, природничих, технічних тощо); 2) вертикальна (інтегруючий вплив наук від більш загальних до проміжних і потім до тих, які безпосередньо пов’язані з виробництвом); 3) зовнішня (зв’язок між галузями знань під час утворення навчальних комплексів); 4) внутрішня (ця форма дії характеризується взаємним проникненням напрямків наукових знань в кожній окремій науці). Інтегрований освітній процес повинен конструюватися за принципами: доступності, науковості, послідовності, системності, цілісності, логічності, вертикального тематизму та ін. .

Сутність різних видів інтеграції полягає в тому, що вона може відбуватися як в межах певної системи, предмету, дисципліни, розділу і елементами її можуть бути різні поняття, мета, засоби, уміння,

навички, саме освітнє середовище тощо, так і при створенні (інтегруванні) нового предмету, блоку дисциплін тощо. Інтеграція подає видозмінені, якісно нові властивості окремих елементів, які притаманні цілому і відмінні від окремих диференційованих елементів. У такому випадку, ми маємо процес переходу від педагогіки репродуктивної до педагогіки творчої. Ученими доведено, що загальні механізми інтеграції в освітній сфері сприяють ефективному синтезу наукових знань і забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків, що впливає на якість професійної підготовки майбутніх логопедів.

Відтак, інтеграція медико-психологічних і педагогічних складових в процесі професійної підготовки логопедів – це динамічний, безперервний, суперечливий процес, який потребує прогностичного підходу, врахування мотивації та особливостей параметрів знань, виявлення специфіки їх структурування, предметних та інтегрованих знань та передбачає застосування адекватних змісту форм, методів, засобів навчання. Інтеграція педагогічних, психологічних і медичних знань, як правило, пов'язана з узагальненням, ущільненням, концентрацією, які спричинені необхідністю покращення і полегшення зберігання, передачі, засвоєння і використання цих знань, а також з їх упорядкуванням, класифікацією, систематизацією, взаємо-проникненням різних методів пізнання і моделюванням, відтворенням цілісності складно організованих об'єктів.

При формуванні змісту сучасної освіти слід враховувати, що знання має різне цільове призначення, а не лише групується за ознакою "знання про...". Науково обґрунтоване співвідношення теоретичного та практичного знання повинно спрямовуватись на формування творчої особистості. У цих підходах простежується вплив на деякі аспекти сучасної освіти. По-перше, це формування баз знань, тезаурусів тощо, а по-друге, розгляд знань у контексті їх функцій у навчальному процесі.

Предметна роз'єднаність стала однією з причин фрагментарності світогляду студентів у той час, коли в світі переважають тенденції до економічної, політичної, культурної, інформаційної інтеграції. Традиційна система освіти передбачає вивчення багатьох навчальних дисциплін, які "змістово та методологічно не узгоджуються між собою; її організаційний принцип – це предметоцентризм – функціонування навчальних предметів як автономних освітніх систем" [3, с. 11]. Ізольоване вивчення навчальних предметів, їх слабкий зв'язок між собою породжують серйозні труднощі у формуванні в студентів цілісної картини світу, заважають органічному сприйняттю системи професійних знань. Такий стан практики дидактичного процесу в

професійній підготовці пов’язаний з тим, що часто не враховуються в його плануванні та підготовці загальновизнані в методології та наукознавстві особливості розвитку наукового пізнання, а саме: нерозривна єдність процесів інтеграції та диференціації наук (у навчальному процесі часто акцентується лише на одному з них); системний підхід до постановки та розв’язання професійних проблем можливий лише на основі інтеграції результатів досліджень фахівців різних галузей знання (педагогічної, психологічної і медичної); наростаюча тенденція до гуманітарних і природничо-математичних наук; суттєве зростання ролі взаємопроникнення та взаємо- використання методів різних наук; прискорення розвитку наук та скорочення часу між теоретичним розв’язанням проблеми та впровадженням її у практику тощо. Тому сучасний розвиток освіти як системи повинен реалізуватися через системні знання, які формуються лише на основі інтеграції гуманітарних, природничо-математичних, технічних, прикладних та інших наук. Інтегративний та системний підходи сьогодні повинні розглядатися в єдності, в останні роки з’явилися праці в цьому напрямі не лише загальнонаукового, а й освітнього характеру.

На сьогодні реформування освітньої галузі, зокрема підготовка дефектологів, потребує оновлення змісту їх підготовки, який би базувався на інтегративних зв’язках педагогічних, психологічних і медичних галузей знань, був ущільнений в плані затраченого часу на вивчення матеріалу, але давав максимум знань. Розв’язання проблеми інформаційного перевантаження є саме інтеграція як засіб узагальнення, систематизації, ущільнення та якісного оновлення знань. У кожній навчальній дисципліні необхідно виокремити таку систему знань, яка повинна зберігатися в активній пам'яті студента і використовуватися протягом його професійної діяльності. На жаль, практика роботи вищих педагогічних навчальних закладів ще залишає за собою процес диференційованого засвоєння знань. Студенти засвоюють професійні знання та уміння за основними циклами дисциплін, в більшості випадків без забезпечення належних міжпредметних зв’язків, або за кожним предметом окремо. Це заважає формувати у студентів цілісне бачення своєї майбутньої професійної діяльності та системи якісно нових інтегрованих знань. Інтеграція ж на рівні якісного забезпечення взаємопроникнення та міжпредметних зв’язків дає можливість охопити й відтворити ці зв’язки на якісно новому рівні, забезпечити цілісне бачення будь-яких проблем, явищ, механізмів тощо. Таким чином, відбувається кількісне накопичення зв’язків, які переходять на якісно новий рівень знань. Механізм розв'язання завдань має вже більші масштаби та можливості або має

зовсім інший характер. Проявляються нові тенденції розвитку в системі навчання й виховання. Інтегровані курси дозволяють відкинути зайвий навчальний матеріал, який пов'язаний з деталізацією, ототожненням, конкретизацією, виокремлюють головну ідею, спрямовану на творчий розвиток особистості студента та формування його світогляду. Накопичений багатий досвід дослідження проблем інтеграції свідчить про перетворення інтеграційних процесів у провідну закономірність розвитку освітньої теорії і практика.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Козловська І.М. Теоретичні основи дидактичної інтеграції у професійній і середній школі // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 9-18.
2. Клепко С.Ф. Конспекти з філософії освіти [Текст] / Сергій Федорович Клепко ; АПН України; Полт. обл. ін-т післядипломної пед. освіти ім. М.В. Остроградського. – Полтава, 2007. – 420 с.
3. Козловська І. Теоретичні і методичні основи викладання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід: монографія / І. Козловська; за ред. Ірини Козловської та Клаудюща Лєніка. – Л.: Євросвіт, 2003. – 248 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах. – [вид. 2]. – К.: Аконіт, 2006. – Т. 1. – 793 с.
5. Прокофьєва М.Ю. Интеграция педагогической подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений и учителей начальних классов: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Прокофьева М. Ю. – Ялта, 2008. – 268 с.
6. Сердюкова М.С. Интеграция учебных занятий в начальной школе / М.С. Сердюкова // Начальная школа. – 1994. – № 11. – С. 45-49.
7. Современный словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1992.
8. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия, 1983.
9. Енциклопедія освіти / [гол. редактор В.Г. Кремень] / Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 356

The article defines the principles of systematic pedagogical, psychological and medical training of speech therapists in the higher pedagogical universities

Keywords: integration, systematization, interdisciplinary, professional training.